

Sebján Farkas Zsolt

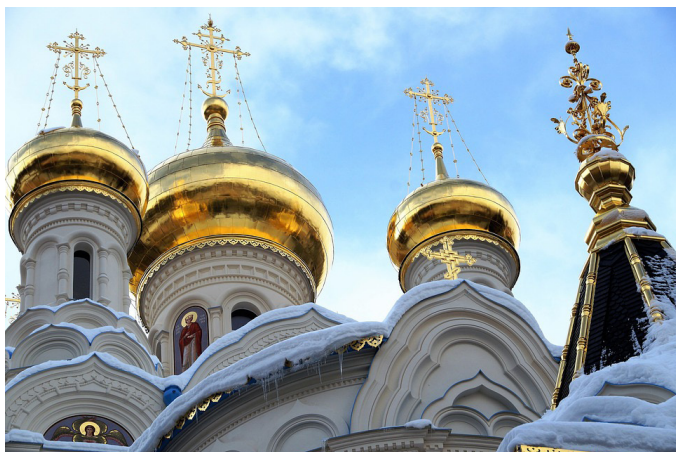
Keresztény theosis

Az Újszövetség világosan állítja, hogy amikor az emberek megtérnek, akkor gyökeres változás áll be az életükben. Ezt a Biblia újjászületésnek hívja. Pál a Korinthusi levélben ezt így fogalmazza meg: „Ezért ha valaki Krisztusban van, új teremtés az: a régi elmúlt, és íme: új jött létre.” (2Kor 5,17)¹

1. Ebben az írásban a bibliai idézetek a Magyar Bibliatársulat revideált új fordítású Bibliájából (2014) valók.

Ennek alapján az egyházatyák, különösen keleten, meglepő állításokat fogalmaztak meg. Azt tanították, hogy amikor valaki újjászületik, akkor isteni természettel lesz felruházva. Az üdvösségnek ezt az aspektusát deifikációnak, vagy *theosis*-nak hívták. James D. Greear ezt így fogalmazza meg: „A *theosis* arra a folyamatra utal, amikor Isten egyesíti önmagát a hívővel. [Ez a fogalom] azt feltételezi, hogy az édenkertben elkövetett bűneset miatt az emberiség elveszítette az életadó kapcsolatot Istennel. Ennek a szakadásnak az eredménye lett a halál – először szellemi, majd végül fizikai halál. Krisztus

testet öltése és feltámadása által viszont Isten lehetőséget adott az emberiségnek, hogy újra egyesüljenek Isten életadó energiáival.²

Michael J. Christensen, aki egy egész könyvet írt ebben a témában, még messzebb megy a *theosis* fogalmával kapcsolatban. Ő úgy gondolja, hogy a deifikáció Isten eredeti terve volt Ádám és Éva számára még bűnbeesésük előtt. Az volt Isten akarata, hogy az első emberpár folyamatosan fejlődjön és egy magasabb szintre jusson, mint amiben teremtve lettek. Azonban mivel engedetlenek voltak, ma az emberiség más módon érheti el a deifikációt: Krisztus megváltása által. Vagyis Christensen két ívet lát a történelemben. Az egyik a teremtéstől a deifikációig³ tart, a másik pedig a bűnesettől a megváltásig. Az első ív természetes módon nagyobb, mint a másik, és átöleli azt.⁴

A *theosis* bibliai alapja

Talán a legfontosabb bibliai rész a *theosis* tanával kapcsolatban a 2Pt 1,3–4-ben található. Péter apostol a következő megdöbbentő mondattal biztatja a keresztényeket: „Az ő isteni ereje megajándékozott minket mindazzal, ami az

2. James D. Greear: “Theosis and Muslim Evangelism: How the Recovery of a Patristic Understanding of Salvation Can Aid Evangelical Missionaries in the Evangelization of Islamic Peoples” (PhD diss., Southeastern Baptist Theological Seminary, 2003), 23. o. A jelen írásban szereplő összes magyar idézet a szerző fordítása.

3. Itt a deifikáció szó akár a megdicsőüléssel is helyettesíthető, amely egy ismert teológiai kifejezés, azzal a kiegészítéssel, hogy Christensen szerint a megdicsőült ember nagyobb dicsőségben és magasabb szinten van, mint az első teremtkor.

4. Michael J. Christensen and Jeffery A. Wittung: *Partakers of the Divine Nature: The History and Development of Deification in the Christian Traditions* (Grand Rapids, Mich.: Baker Academic, 2008), 43. o.

életre és a kegyességre való, azáltal, hogy megismertük őt, aki saját dicsőségével és erejével hívott el minket. Ezek által kaptuk meg azokat az ígéreket, amelyek nekünk drágák, sőt a legnagyobbak: hogy általuk *isteni természet részeseivé legyetek*, és megmeneküljetez attól a pusztulástól, amelyet a kívánság okoz a világban.” A történelem folyamán a teológusok különböző módon magyarázták ezt a verset. Voltak, akik azt tartották, ez a mondat csupán azt jelenti, hogy a keresztények újjászületésük után megta-pasztalják Isten erejét, ami által képesek szent életet élni.⁵ A keleti egyházatyák azonban úgy hitték, hogy Péter valami másról, valami többről beszél ebben az igeszakaszban. A Zsidókhoz írt levél szerzője valami hasonló dolgot állít, amikor kijelenti, hogy a hívők „részeseivé lettek Krisztusnak” (Zsid 3,14).

Egy másik releváns igevers a *theosis*-szal kapcsolatban a 82. zsoltárban található. Itt Isten figyelmezteti a népet: „Azt mondtam ugyan, istenek vagytok, a Felséges fiaí mindnyájan.” (6. v.) Első olvasatra nagyon furcsának hat ez a mondat, de hála Istennek, hogy nem kell a sötétben tapogatóznunk, mert Jézus az Újszövetségben a következőképpen idézi ezt a verset: „Jézus így válaszolt: »Nincs-e megírva a ti törvényetekben: Én mondtam: istenek vagytok? Ha isteneknek mondta azokat, akikhez az Isten ígéje szólt, márpedig az Írást nem lehet érvénytelenné tenni, akkor akit az Atya megszentelt és elküldött a világba, arról ti azt mondjátok: Káromlást szólsz, mert azt mondtam: az Isten Fia vagyok?!»” (Jn 10,34–36) Tehát Jézus világosan kijelenti, hogy a zsoltárban Isten a saját népét isteneknek hívta.

Ezen kívül az egyházatyák az emberiséggel kapcsolatos *imago Dei*-t is a keresztény *theosis* alapjának tekintették. Az 1Móz 1,26–27; 5,1; 9,6; Zsolt 8,5 többek között azt tanítja, hogy Isten az embereket a saját képére és hasonlatosságára teremtette. Ez a képmás ugyan megromlott a bűnesetkor, de Isten megújítja azt a hívőkben a megszentelődés folyamatában. Még két bibliai rész van ezzel a fogalomkörrel kapcsolatban: 1Jn 3,1–2 és 2Kor 3,18. János ezt mondja a levélben: „Lássátok meg, milyen nagy szeretetet tanúsított irántunk az Atya: Isten gyermekeinek neveznek minket, és azok is vagyunk. Azért nem ismer minket a világ, mert nem ismerte meg őt. Szeretteim, most Isten gyermekei vagyunk, de még nem lett nyilvánvaló, hogy mivé leszünk. Tudjuk, hogy amikor ez nyilvánvalóvá lesz, hasonlóvá leszünk hozzá, és olyannak fogjuk őt látni, amilyen valójában.” A 2Kor 3,8-ban Pál egy hasonló dolgot állít, nevezetesen azt, hogy a Krisztussal való közeli kapcsolatban a hívő ember egyre inkább átformálódik az ő képmására.

5. Uo., 25. o.

Egyházatyák

Bár több írás is született ebben a témában, három egyházatyá művei különös jelentőséggel bírnak a keresztény *theosis* tanának kialakulásában. Ők Athanasziusz, Nazianzi Szent Gergely és Nüsszai Szent Gergely. Athanasziusz híres mondata – „Isten emberré lett, hogy az ember istenné legyen”⁶ – szolgált alapul az egyházatyák további írásainak. Ezzel a kijelentésével Athanasziusz szoros kapcsolatot alakított ki az inkarnáció és a deifikáció fogalmai között. Christensen ezt így magyarázza: „Athanasziusz számára

a deifikáció egy dinamikus folyamat. Az ember először megtapasztalja a bűnből való megváltást, azután a feltámadáskor megszabadul a romlandóságtól, és végül felmagasztaltatik a mennyben.”⁷

Athanasziusz azt tartotta, hogy a megváltott ember végső állapota felsőbbrendű, mint az eredeti teremtéskor. Ezt egy helyen így fogalmazza meg: „Jézus Krisztus nem elégedett meg azzal, hogy visszaállítsa az emberiséget az eredeti állapotába, hanem olyan isteni kegyelmet hozott el számára, amely sokkal értékesebb, mint ami az elején volt.”⁸ Mindamellett Athanasziusz nem hitte, hogy az emberiség istenné változik olyan értelemben, mint ahogyan az Úr Isten. Így ír: „A deifikáció által az ember nem szűnik meg embernek lenni, éppúgy, mint ahogyan a Logosz egylényegűsége sem szűnt meg az Atyával az inkarnáció után.”⁹ Az emberek deifikált emberekké válnak, nem Istenné. Hogy ezt még jobban megerősítse, Athanasziusz határozottan megkülönböztette Krisztus fiúságát és a keresztények fiúságát. Így érvel: „A deifikált emberek Isten fiai örökbefogadás által, kegyelemből, és soha nem lesznek természetes Fiak, mint a testet öltött Logosz.”¹⁰

Nazianzi Szent Gergely megerősítette Athanasziusz híres alap gondolatát, és a deifikációt nagyon élénk szavakkal ecsetelte. Az emberi lelket gyakran nevezte „Isten leheletének” vagy „steni sarjadéknak”.¹¹ Nazianzi Szent

Gergely úgy gondolta, hogy Ádám, mint Isten képmása, deifikálódott, azonban ez nem jelentette azt, hogy egylényegű lett Istennel. Bár gondosan figyelt arra, hogy különbséget tegyen Teremtő és teremtmény között, néha elnézést kellett kérnie a nyelvezetéért, mely a kereszténység határait súrolta.¹² A karrierjének a vége felé még világosabban kifejtette a nézeteit, hogy az emberek ne értsék félre, amit leírt.¹³ Gergely, csakúgy, mint Athanasziusz, a deifikációt többnek gondolta, mint pusztán az Isten képmásának helyreállítását az emberben. Így magyarázza ezt: „[A deifikáció] az ember teljes részesevé az isteni megdicsőülésben és látásban. Ennek a folyamatnak a végső beteljesedése a halál után történik az új teremtésben, amikor Isten lesz »minden mindenkben«.”¹⁴ Athanasziusz és Nazianzi Szent Gergely a deifikáció mellett érveltek, de nem magyarázták meg teljesen, hogy ez mit is jelent. Számukra ez a fogalom egy erőteljes retorikai eszköz volt. Christensen szerint a deifikációval kapcsolatos állítások megdöbbentették a hallgatóságot, és képzeletüket erőteljes és magasztos képek felé irányították.¹⁵

Nüsszai Szent Gergely követte Nazianzi Szent Gergelyt a *theosis*-ról szóló írásaiban, de sokkal óvatosabban fogalmazott, mint elődje. Gondoskodott róla, hogy olvasói lássák a különbséget a Teremtő és a teremtmény között, és mereven elutasította a panentheizmus minden formáját. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ne lett volna szenvedélyes ezzel a témával kapcsolatban. Így ír például az ember megdicsőüléséről: „A halhatatlanság mellett az emberi természet része lesz a »dicsőség, méltóság, erő és

6. Uo., 101. o.

7. Uo., 121. o.

8. Jules Gross: *The Divinization of the Christian According to the Greek Fathers* (Anaheim, Calif.: A & C Press, 2002), 166. o.

9. Christensen–Wittung, 122. o.

10. Gross, 172. o.

11. Christensen–Wittung, 102. o.

12. Uo., 101. o.

13. Uo., 126. o.

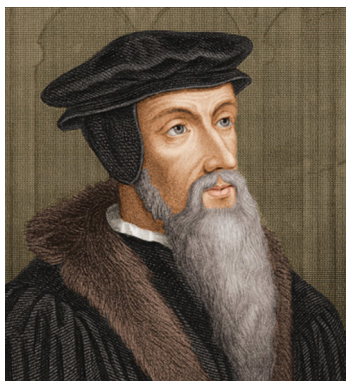
14. Uo., 127. o.

15. Uo.

tökéletesség, oly módon, hogy az ember nem függ a fizikai elemektől, hanem átváltozik egy szellemi és szenvedés nélküli állapotba.¹⁶ Nüsszai Szent Gergely szintén úgy gondolta, hogy az emberiség végső állapota a mennyben dicsőségesebb lesz, mint az első teremtéskor. Az üdvösség nem csupán az eredeti képmás helyreállítása, hanem az ember deifikációja.¹⁷

Kálvin János

Kálvin olyan mértékben hangsúlyozta a bűnös ember és a szent Isten közötti szakadékot, hogy első látásra úgy tűnhet, ő nem hitt a deifikáció tanában. Azonban ha közelebbről megvizsgáljuk a tanait, kiderül, hogy Kálvinnak egy különleges nézete volt ebben a témában.¹⁸ Krisztus

Kálvin János

és a megváltott ember kapcsolatára olyan kifejezéseket használt, mint egység, örökbefogadás, beoltás és részese-dés. Kálvin hangsúlyozza a hívő ember egységét Istennel Krisztus által, amit a Szentlélek valósít meg. Christensen szerint: „Kálvin a véleményét ezzel a témával kapcsolatban János és Pál apostol, valamint Irenaeus és Szent Ágoston írásaira alapozta. Azt tanította, hogy az emberiség végső célja egy trinitáriánus egység Istennel... Bár ez az egység nem teszi az emberiséget egylényegűvé Istennel... mégis valóságos egységről beszélünk Krisztusban a »Szentlélek kegyelme és ereje által«.¹⁹

Időnként azonban úgy tűnik, hogy Kálvin nehezen tudja megfogalmazni a hívő ember és Krisztus egységének a lényegét. Sokszor ír arról, hogy ez az egység egy titok, egy misztérium, amit senki nem tud tökéletesen felfogni. Bár Kálvin világosan különbséget tesz az ember és Isten között, néha kijelenti, hogy a keresztények egylényegűvé válnak Krisztussal.²⁰ Fontos megjegyezni azonban, hogy az egylényegűséget semmiképpen nem úgy értette, hogy

az ember egylényegű Krisztus isteni mivoltával.²¹ Kevin Dixon Kennedy szerint Kálvin az ember és Krisztus egységét elsősorban Krisztus emberi természetén keresztül látja megvalósulni. Kennedy így ír erről: „Kálvin az egység fogalmát az ember és a testet öltött Krisztus között képzelel, és nem feltételez egy közvetlen kapcsolatot Krisztus isteni természetével. Így a Krisztusban lévő élet az emberi természetén keresztül áramlik a hívőkhöz.”²² Más szóval, a keresztények Krisztus istenségét az emberi természetén keresztül tapasztalják meg. Ez az egység Krisztussal nem szünteti meg a hívő ember egyéniségét, hanem abban rejlik, hogy a feltámadott Krisztus élete beáramlik a hívő ember életébe.²³

Dennis E. Tamburello hasonló gondolatokat fogalmaz meg. Ő is úgy tartja, hogy Kálvin számára a Krisztussal való egység valamiféle ontológiai egység Krisztus emberi természetével, de ez az egység nem fizikai, hanem szellemi (*pneumatikos*). „Krisztus teste az a »csatorna«, amin keresztül az isteni élete belénk árad.”²⁴ Bár Kálvin nem használja a *theosis* kifejezést az írásában, az

világos, hogy fontosnak tartja a keresztény ember egységét Krisztussal. Ezt az egységet titokzatos egységnek nevezi, amely Krisztus emberi természetén keresztül valósul meg. Kálvin tisztában van

Dennis E. Tamburello

azzal, hogy Krisztus testileg most a mennyben tartózkodik, ezért használja a 'titokzatos egység' kifejezést.

Harmadik típusú perichoresis

James D. Gifford egy újabb nézőpontból vizsgálta meg a *theosis* fogalmát. A disszertációjában úgy érvel, hogy a tradicionális *perichoresis* fogalmát ki lehet terjeszteni az Isten és az ember kapcsolatára. Gifford azt tartja, hogy a *perichoresis* hasonló az egyházatyák által használt *theosis*-hoz vagy deifikációhoz, de világosabban megmagyarázza a keresztény ember egységét Istennel, mint a másik két kifejezés. A perichoretikus kapcsolat lényege két fél

16. Gross, 188. o.

17. Nancy J. Hudson: *Becoming God: The Doctrine of Theosis in Nicholas of Cusa* (Washington, D.C.: Catholic University of America Press, 2007), 15. o.

18. Christensen–Wittung, 200. o.

19. Uo., 205. o.

20. Kevin Dixon Kennedy: "Union with Christ and the Extent of the Atonement in Calvin". *Studies in Biblical Literature*, v. 48, 119. o.

21. Uo., 120. o.

22. Uo., 121. o.

23. Uo., 130–131. o.

24. Dennis E. Tamburello: *Union with Christ John Calvin and the Mysticism of St. Bernard* (Columbia series in reformed theology) (Louisville, Ky.: Westminster John Knox Press, 1994), 92–93. o.

„kölcsonös lakozása és részvétele egymásban”²⁵ anélkül, hogy bármelyikük elveszítené a személyiségét és egyéniségét.²⁶ Hagyományosan a keresztények ezt a kifejezést a Szentháromság tagjai közötti kapcsolatra és a Krisztus isteni és emberi természete közötti kapcsolatra használták.

James C. Gifford

Gifford azonban azt állítja, hogy a hívő ember Istennel való kapcsolata szintén tekinthető perichoretikus kapcsolatnak. Ennek a *perichoresis*-nek az alapja az inkarnáció, amely megmutatja, hogy az emberi és isteni természet között lehetséges ilyen jellegű kapcsolat, különösen ha figyelembe vesszük azt a tényt is, hogy az emberek Isten képmására lettek teremtve.²⁷ Ezen kívül Gifford bemutatja a Bibliából és az egyháztörténelemből, hogy Isten és a hívő ember valóban kölcsönösen egymásban lakozik és részt vesz egymás életében. Talán a leginkább releváns bibliai rész ezzel kapcsolatban Jn 17,20–23: „De nem értük könyörgök csupán, hanem azokért is, akik az ő szavukra hisznek énbennem; hogy mindnyájan egyek legyenek úgy, ahogyan te, Atyám, énbennem, és én tebenned, hogy ők is bennünk legyenek, hogy elhiggye a világ, hogy te küldtél el engem. Én azt a dicsőséget, amelyet nekem adtál, nekik adtam, hogy egyek legyenek, ahogy mi egyek vagyunk: én öbennük és te énbennem, hogy tökéletesen eggyé legyenek, hogy felismerje a világ, hogy te küldtél el engem, és úgy szeretted őket, ahogyan engem szeretted.” Gifford szerint a *perichoresis* fogalma felettébb hasznos a keresztény *theosis* tanának megértéséhez. Egyrészt a perichoretikus kapcsolatban az adott személyek nem veszítik el az egyéniségüket, vagyis az ember ember marad, Isten pedig Isten. Másrészt viszont a *perichoresis* egy olyan mély kapcsolatot jelöl, amely összhangban van a bibliai újjászületés fogalmával.

Konklúzió

Az eddigi kutatás alapján ezen írás szerzője úgy gondolja, hogy a deifikáció bibliai értelmezése hasznos lehet evan-

géliumi teológiai körökben is. Ma divatosak azok a filozófiák és vallások, melyek az ember és Isten közé egyenlőségjelet raknak. Az ősi kígyó hazugsága ma is jelen van a világban: „olyanok leszte, mint Isten.” Az ilyen tévtanokra a leghatékonyabb válasz nem a teljes elutasítás, hanem annak bemutatása, hogy a Szentírás valóban beszél valamiféle *theosis*-ról, de nem úgy, ahogy a sátán azt el akarja hitetni az emberekkel. Az ember életének a fő célja a megdicsőülés, amely a mennyben fog megvalósulni. Hogy ez pontosan mit jelent, azt nem tudjuk, de az bizonyos, hogy ez a létforma csodálatos, dicsőséges, méltóságteljes és gyönyörűsége lesz. Ahogy a Szentírás írja: „Amit szem nem látott, fül nem hallott, és ember szíve meg sem sejtett, azt készítette el Isten az őt szeretőknak.” (1Kor 2,9) Remélhetőleg ez a tanulmány felkeltette az olvasók érdeklődését, és segíthet abban, hogy a keresztény *theosis* vagy megdicsőülés tana nagyobb hangsúlyt kapjon az evangéliumi gyülekezetek igehirdetéseiben.

Felhasznált irodalom

- Calvin, John: *Institutes of the Christian Religion* (Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 1949).
- Christensen, Michael J. and Jeffery A. Wittung: *Partakers of the Divine Nature: The History and Development of Deification in the Christian Traditions* (Grand Rapids, Mich.: Baker Academic, 2008).
- Gifford, James D., Jr.: “Union with Christ: a Third Type of Perichoresis” (PhD diss., Southeastern Baptist Theological Seminary, 2010).
- Greear, James D.: “Theosis and Muslim Evangelism: How the Recovery of a Patristic Understanding of Salvation Can Aid Evangelical Missionaries in the Evangelization of Islamic Peoples” (PhD diss., Southeastern Baptist Theological Seminary, 2003).
- Gross, Jules: *The Divinization of the Christian According to the Greek Fathers* (Anaheim, Calif.: A & C Press, 2002).
- Hudson, Nancy J.: *Becoming God: The Doctrine of Theosis in Nicholas of Cusa* (Washington, D.C.: Catholic University of America Press, 2007).
- Kennedy, Kevin Dixon: “Union with Christ and the Extent of the Atonement in Calvin”. *Studies in Biblical Literature*, v. 48. 2002.
- Murphy, Gannon: “Reformed Theosis?” *Theology Today*, v. 65, no. 2 (2008): 191–212. o.
- Tamburello, Dennis E.: *Union with Christ John Calvin and the Mysticism of St. Bernard* (Columbia series in reformed theology) (Louisville, Ky.: Westminster John Knox Press, 1994).

25. James D. Gifford, Jr.: “Union with Christ: a Third Type of Perichoresis” (PhD diss., Southeastern Baptist Theological Seminary, 2010), 21. o.

26. Uo., 90. o.

27. Uo., 17. o.